

φωνές νερού μυριάδες

myriads of water voices

Πλάι στο τρεχούμενο νερό του ποταμού η φύση ανθίζει και όλα τα ζωντανά πλάσματα χαίρονται τη δροσερή ομορφιά της.

Nature blooms by the waters of the flowing river and all living creatures indulge in its florid beauty.

Λεπτομέρεια από την «τοιχογραφία με τις πέρδικες» (1450-1350 π.Χ.), ύψος: 1,09 μ., πλάτος: 1,95 μ., Κνωσός, «Καραβάν-Σεράι». Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου (αρ. Τ 13).

Detail from the "partridge fresco" (1450-1350 B.C.); height: 1.09 m. width: 1.95 m., Knossos, "The Caravan Serai", Archaeological Museum of Herakleion (Inv. No. T 13).

Νερό(ν) < νηρόν

Ουδέτερο του μεταγενέστερου επιθέτου νηρός, «πρόσφατος, φρέσκος», συννηρημένος τύπος του αρχαίου νεαρός. Η λέξη απέκτησε τη σημερινή της σημασία από τη συνεκφορά νεαρόν / νηρόν ὕδωρ, στην οποία το επίθετο υπερίσχυσε του ουσιαστικού και το αντικατέστησε στην καθημερινή ομιλία.

Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας.

Ὑδωρ γλυκύ, νεαρόν ὕδωρ, νερό. Σαν τα χθόνια μαντικά νερά, οι λέξεις μιλούν· από τους ήχους τους αναδύονται νοήματα και εικόνες. Στον πυρήνα της ιστορίας κατοικεί ο συμβολικός λόγος της μυθοπλασίας, της τελετουργίας, της μαγείας και της ποίησης. Αυτός που επίμονα εικονογραφεί την πολυσημία των λειτουργιών του νερού, επαναλαμβάνει την απόλυτη εξάρτηση του ανθρώπου από τις υδάτινες πηγές, υποδεικνύει την αναγκαιότητα αυτές να διατηρηθούν διαυγείς και ζωογόνες.

Water, νερό(ν) < νηρόν

The modern Greek term, νερό (water), comes from the Late Greek adjective νηρός, contracted form of the Ancient Greek νεαρός (recent, fresh), used in the phrase “νηρόν ὕδωρ” (fresh water). The word acquired its contemporary meaning through adjective nominalization, whereby the adjective eventually substituted the noun in everyday speech.

English *water* shares with the Ancient Greek ὕδωρ the same Proto-Indo-European root (*wed-). Ὑδωρ is also the root of the English prefix *hydro-* and related words like *hydration*.

Water, ὕδωρ, νερό. Like subterranean waters of divination, the words speak to us; concepts and images emerge from their sounds. At the core of history resides the symbolic discourse of myth, of ritual, of magic and of poetry. It incessantly underscores the polysemy of water's functions, reiterates the absolute dependence of human beings on water resources, intimates the need to preserve them as pure, clear, fountains of life.

Στις κρήνες και τις βρύσες οι κοπέλες συναντιούνται και συνομιλούν όσο να γεμίσουν τις στάμνες τους με νερό.

At fountains and springs, young girls meet and have a friendly chat while filling up their water jars.

Λεπομέρεια παράστασης σε αττική μελανόμορφη υδρία (530-525 π.Χ.), ύψος αγγείου: 50,5 εκ. Αθήνα, Μουσείο Π. και Α. Κανελλοπούλου (αρ. 2499).

Detail of a scene on an attic black-figure hydria (530-525 B.C.); height of the vase: 50.5 cm. Athens, P. & A. Canellopoulos Museum (Inv. No. 2499).

Το νερό, ο τόπος, οι άνθρωποι

Το νερό οδήγησε τα βήματα των ανθρώπων, τις επιλογές τους για μόνιμη εγκατάσταση, συνέβαλε στην διαχείριση των καλλιεργήσιμων εδαφών, στην επιβίωση των κοπαδιών. Έκανε εύφορη και εύκαρπη τη γη, φιλόξενο έναν τόπο. Πλάι σε ποτάμια και πηγές γεννήθηκαν οι πρώτοι οικισμοί και με τη χάρη των υδάτων άνθισαν οι πόλεις και ο πολιτισμός τους. Με τον καιρό, φράγματα και μεγάλα εγγειοβελτιωτικά έργα άρδευσαν τις καλλιέργειες, υδραγωγεία έφεραν το νερό από μακριά, οι κρήνες έγιναν η καρδιά της πόλης, ενώ οι στέρνες διαφύλαξαν τη δροσιά της βροχής.

Το νερό που κίνησε φτερωτές και μύλους, πολλαπλασίασε την ανθρώπινη δύναμη αλλά κυρίως κινητοποίησε την εφευρετικότητα και επινοτικότητα του νου, χαρίζοντας στις κοινωνίες τεχνογνωσία και επιστημονική σκέψη.

Και πάλι το νερό ταξίδεψε τους ανθρώπους και τους έδειξε πόσο μεγάλος μπορεί να είναι ο κόσμος, πόσο απέραντος ο ουρανός στον υδάτινο καθρέφτη.

Water, land, people

Water has directed people's steps, their settlement choices, contributed to the management of arable lands and the survival of their livestock. It made the earth fertile and fruitful, the land hospitable. Rivers and springs became the places near which the first settlements were born and the benevolence of waters allowed cities and their civilizations to flourish. With time, dams and large irrigational works were watering the fields, aqueducts were bringing in the water from far off sources, fountains were becoming the hubs of the city, while cisterns were gathering and preserving the rain's refreshing offerings.

Water moved the wheels of mills, multiplied human power but, most importantly, stimulated man's inventiveness and resourcefulness, through which societies acquired technological know-how and scientific thought. And then, water carried people to distant places and showed them how spacious the world could be, how vast the skies reflected on the mirror of water.

Οι θεοποιημένοι ποταμοί της αρχαιότητας υποδέχονταν τελετές μύησης και διαβατήρια έθιμα. Η κάθαρση με κατάδυση στα ύδατά τους γίνεται στο πέρασμα των αιώνων τελετουργικό βάπτισμα, υποδηλώνοντας μια νέα γέννηση του πιστού ή την επιστροφή σε μια αθώα, άμωμη κατάσταση.

Deified rivers of antiquity hosted initiation rites and rites of passage. Purification by immersion in their waters becomes a ritual baptism in later ages, signifying a new birth of the faithful or a restitution to an innocent, immaculate state.

Η Βάπτισμα του Χριστού, ψηφιδωτό από το Καθολικό της Νέας Μονής Χίου (11ος αιώνας). Στα πόδια του Χριστού, προσωποποιημένος, ο ποταμός Ιορδάνης αποδίδεται κρατώντας αγγείο.

The Baptism of Christ, mosaic from the Catholicon of the Nea Moni Monastery, Chios (11th century). At the feet of the Christ, the River Jordan is portrayed holding a jug.

Ύδατα ευλογίας και χάριτος

Το νερό δεν συνδέθηκε μόνο με την υγιεινή και την περιποίηση του σώματος. Καθώς πηγάζει από τα έγκατα της γης, αποτέλεσε βασικό στοιχείο θρησκευτικών τελετουργιών που με τη μεταφορική έννοια της κάθαρσης αποσκοπούσαν στην υγεία της ψυχής. Το νερό είναι πάντοτε παρόν στον εξαγνισμό, τις μυστικές τελετές, τη θεραπεία και τη μαντεία –ακόμα και στη συνομιλία με την αιωνιότητα: ήρωες των μύθων και των παραμυθιών αναζήτησαν μάταια το νερό της ζωής, το αθάνατο νερό, που ξεδιψάει την άνυδρη έρημο του θανάτου.

Στο φαντασιακό κόσμο των δοξασιών και των συμβόλων το ευμετάβλητο της ροής των ποταμών τροφοδότησε εικόνες από ισχυρούς και απρόβλεπτους δαίμονες, ικανούς να αλλάζουν διαρκώς μορφή, άλλοτε προσφέροντας την αφθονία κι άλλοτε απειλώντας με καταστροφή. Αντίθετα, οι αναβλύζουσες πηγές και οι ήμερες λίμνες κατοικήθηκαν από δροσερά κορίτσια, τις ναϊάδες του αρχαίου ελληνικού μυθολογικού τοπίου, τις νεράιδες των παραμυθιών.

Waters of blessing and grace

Water was not only associated with hygiene and the needs of the physical body. Springing up from the depths of the earth, it became an essential element of religious ritual, ensuring the soul's well-being through the metaphorical concept of catharsis. It was always a part of purification ceremonies, initiation rites, cures and acts of divination – even of conversing with immortality: in myths and fables, heroes searched in vain for the water of life, the immortal water, to quench the waterless desert of death.

In the imaginatively rich world of popular beliefs and symbols, the changeable nature of river courses gave rise to images of powerful and unpredictable daemons capable of constant mutability, now offering abundance and now threatening disaster. Conversely, spouting springs and tranquil lakes were inhabited by youthful girls, the naiads of ancient Greek mythological landscape, the fairies of fables.

Το φως και οι αντανακλάσεις του, το βάθος και η επιφάνεια, ο φευγαλέος χρόνος και η διαρκής μεταβολή, μια σύνθεση χρωμάτων, όγκων και εντυπώσεων που μεταφέρουν την αίσθηση αλλά και την έννοια του νερού.

The light and its reflections, the depth and the surface, fleeting time and constant change, an interplay of colours, shapes and visual impressions that evoke the sensuous as well as the conceptual substance of water.

Το νερό (λεπτομέρεια), Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας (1965), λάδι σε μουσαμά, ύψος: 2 μ., πλάτος: 2,29 μ. Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου (αρ. 7333).

The water (detail), Nikos Hadjikyriakos-Ghikas (1965), oil on canvas; height: 2 m. width: 2.29 cm. Athens, National Gallery and Alexandros Soutzos Museum (Inv. No. 7333).

Το νερό πηγή έμπνευσης

Τα έργα της τέχνης μαρτυρούν με τον τρόπο τους μια απόπειρα διαφορετική να δαμασθεί το νερό, ύλη κατεξοχήν ρευστή και διάφανη, άπιαστη, χωρίς σχήμα και χωρίς περίγραμμα. Οι καλλιτέχνες άντλησαν από τις ξεχωριστές ιδιότητες του νερού και το αξιοποίησαν ως θέμα, ενίοτε μάλιστα και ως υλικό. Θέλησαν να αποδώσουν τη δυναμική του αστάθεια, την αένη κίνηση, την ατέρμονη αλλαγή. Γοητεύτηκαν από την εικόνα του και από τις αντανάκλασεις των άλλων μορφών στην επιφάνειά του. Εμπνεύστηκαν από τους συμβολισμούς που συνδέθηκαν με τον υδάτινο κόσμο και τα μυστηριώδη πλάσματα, πραγματικά ή φανταστικά, που τον κατοικούν. Ύμνησαν τη ζωογόνο δύναμη του νερού, την ομορφιά που χαρίζει στη φύση, μιλώντας συνάμα για την προστασία του –ώστε να μη στερέψει η δροσερή ανάσα του κόσμου...

Water as a source of inspiration

Works of art reveal, in their turn, a different attempt to harness water, a material inherently fluid, intangible, shapeless and formless. Artists tapped into the special properties of water and used it as a subject, and even as a material occasionally. They strived to express its state of dynamic instability, its ceaseless mobility, its incessant changes. They were fascinated by its own image and by the reflections of other forms on its surface. They were inspired by the symbolisms associated with the watery world and the mysterious creatures, real or fictitious, that dwell in it. They praised the life-giving powers of water, the way it enriches the beauty of the natural world, speaking at the same time of its preservation – so that the dewy breath of the world may never be exhausted...

Έρωτας που ποτίζει λουλούδια, λεπτομέρεια παράστασης σε αττική ερυθρόμορφη υδρία του Ζωγράφου του Ιππολύτου (375-350 π.Χ.), ύψος αγγείου: 29,3 εκ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (αρ. 1424).

Eros watering flowers, detail of a scene on an attic red-figure hydria by the Hippolytos Painter (375-350 B.C.); height of the vase: 29.3 cm. Athens, National Archaeological Museum (Inv. No. 1424).

Έξ ύδατος ἄδουσα ροή...

Του νερού η κελαριστή φωνή ανακαλεί κείμενα, εικόνες του κόσμου την ώρα που γεννιέται χλωρός και άσπιλος. Εικόνες παραδείσου.

Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
Χύνονται μέσ στην ἄβυσσο τή μοσχοβολισμένη,
και παίρνουνε τό μόσχο της, κι ἀφήνουν τή δροσιά τους,
Κι οὔλα στόν ἥλιο δείχνοντας τά πλούτια τῆς πηγῆς τους,
Τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, και κάνουν σάν ἀηδόνια.
Ἐξ' ἀναβρῦζει κι' ἡ ζωή σ' γῆ, σ' οὐρανό, σέ κύμα.
Ἄλλά στῆς λίμνης τό νερό, π' ἀκίνητό 'ναι κι' ἄσπρο,
Ἄκίνητ' ὅπου κι' ἄν ἰδῆς, και κάτασπρ' ὡς τόν πάτο,
Μέ μικρόν ἴσκιον ἄγνωρον ἔπαιξ' ἡ πεταλούδα

Διονύσιος Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*,
Σχεδίασμα Γ', Ο πειρασμός.

Ἰάμφι δ' ὕδωρ
Ἰψῦχρον κελάδει δι' ὕσδων
μαλίνων, αἰθυσσομένων δὲ φύλλων
κῶμα κατάρρει.

Δροσερό το νερό τραγουδάει παντού τριγύρω
ανάμεσα στους κλώνους της μπλιάς
κι από τις φυλλωσιές που ο ζέφυρος λικνίζει
ένας ύπνος βαθύς σαν λήθαργος αργοσταλάζει.
Σαπφώ I, 4. Μετάφραση Τάσος Γαλάτης.

κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφή μου νύμφη,
κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη·
πηγὴ κήπου και φρέαρ ὕδατος ζῶντος
Ἄσμα ασμάτων, κεφ. δ', 12, 15.

Singing out of a flow of water...

The gurgling voice of water evokes texts, images of the world as it is being born, tender and immaculate. Images of paradise.

Water clear and sweet, full of charm and of magic
Flows and pours itself into a fragrant abyss,
Taking the perfume with it, leaving coolness behind,
Showing to the sun all the wealth of its sources.
It runs here and there and sings like a nightingale.
But over the water of the lake, that is still and white
Still wherever you look at it, all-white to the bottom,
With a little, unknown shadow a butterfly plays

Dionysios Solomos, *The Free Besieged, Temptation*,
translated by Marios Byron Raizis.

From the sound of cool waters heard through
the green boughs
Of the fruit-bearing trees,
And the rustling breeze,
Deep sleep, as a trance, down over me flows.
Sappho, fr. 4, translated by Frederick Tennyson.

A garden inclosed is my sister, my spouse;
a spring shut up, a fountain sealed.
A fountain of gardens, a well of living waters.
Song of Solomon 4:12, 15 (King James Version).

Προσωποποίηση του ποταμού του παραδείσου, λεπτομέρεια μικρογραφίας με παράσταση των πρωτοπλάστων στον παράδεισο σε βυζαντινό χειρόγραφο (1125-1150). Βατικανό, Biblioteca Apostolica Vaticana (φ. 35a, κώδ. gr. 1162).

Personification of the river of paradise, detail from a miniature painting depicting Adam and Eve in paradise; from a Byzantine manuscript (1125-1150). The Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana (Vat. gr. 1162, fol. 35a).

«Μικρές κυανές φωνές μυριάδες...»

Οδυσσέας Ελύτης, Άξιον Εστί, Δοξαστικόν

Με τον ετήσιο εορτασμό της δράσης «Περιβάλλον και Πολιτισμός», το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού στοχεύει στην ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και στην ενεργοποίηση των πολιτών για την προστασία της. Επιχειρεί να φωτίσει τους δεσμούς, πολλαπλούς κι αμφίδρομους, ανάμεσα στις δύο έννοιες: το περιβάλλον προβάλλει, έτσι, ως μια διαχρονική πηγή έμπνευσης και δημιουργίας, ενώ ο πολιτισμός επιβάλλει την αειφόρο διαχείριση της φύσης.

Για τη διετία 2011-12, θεματικός άξονας των εκδηλώσεων που θα πραγματοποιηθούν κατά τη διάρκεια του εορτασμού σε όλη τη χώρα είναι το νερό. Ο τίτλος «Φωνές νερού μυριάδες» αποτελεί αναφορά στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη. Υπαινίσσεται την αστείρευτη σημασία των υδάτινων πηγών για τη ζωή των ανθρώπων, που τροφοδότησε έργα θαυμαστά, πλούσια σε στοχασμούς, αφηγήσεις και εικόνες.

Ο λογότυπος της δράσης αποτελεί μια σύνθεση από απλοποιημένα ιδεογράμματα και σύμβολα αρχαίων γραφών της Μεσογείου που δηλώνουν το νερό, τη γη και τον ήλιο. Με τον λογότυπο διευκολύνονται οι επισκέπτες ώστε να εντοπίσουν τα επιλεγμένα έργα στις προθήκες των μουσείων, στους αρχαιολογικούς χώρους και στα μνημεία που συμμετέχουν στον εορτασμό.

“Myriads of little cyan voices...”

Odysseus Elytis, *The Axion Esti, The Gloria*

Through the annual “Environment and Culture” campaign, the Hellenic Ministry of Culture and Tourism aims at celebrating natural and cultural heritage as well as encouraging citizens to take an active interest in its protection. It attempts to illuminate the multifaceted and reciprocal links between the two notions: the environment is thus projected as a perpetual source of inspiration and creativity, with culture as a powerful incentive for its protection.

For the years 2011-12, the nationwide campaign’s events are structured around the theme of water. The title, “Myriads of water voices”, is an allusion to the poetry of Odysseus Elytis and implies the immense significance of water resources to human life, appreciation of which has generated marvellous works of art – rich in reflection, narrative depth and imagery.

The campaign logo is a synthesis of simplified ideograms and symbols from ancient Mediterranean scripts that depict water, the earth and the sun. The logo allows visitors to easily identify the related artefacts in museums, archaeological sites and monuments that participate in the campaign.

Γενική επιμέλεια: Στέλλα Χρυσούλακη | Ζωγραφιές: Αλεξάνδρα Σέλεη
Καλλιτεχνική - Ηλεκτρονική επιμέλεια: Σπύλιος Πίστας | Μετάφραση: Μάνος Τζιρίτας

Editor: Stella Chrysoulaki | Artwork: Alexandra Selei
Creative editor & graphic designer: Spilios Pistas | Translation: Manos Tziritas

ISBN 978-960-214-899-0 • Copyright © ΥΠ.ΠΟ.Τ. - Τ.Α.Π. 2011

Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού
Hellenic Ministry of Culture and Tourism

Περιβάλλον & πολιτισμός
environment & culture